

notion of deviance from a neuropsychological point of view have been outlined. Methodological limitations of traditional research methods have been detected and the ways of their validity increase have been suggested. It has been established that initial and secondary components of deviant symptom complex have not been studied sufficiently within clinical neuropsychology. The potential of modern personality research methods under the usual conditions have been analysed. The applicability of mobile neurointerface to the study of real interaction of a man with deviant context has been proved.

Key words: neuropsychology, deviant behaviour, personality, neurointerface, biometrical research.

БОГДАН ТКАЧ

г. Киев

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К НЕЙРОПСИХОДИАГНОСТИКЕ ЛИЧНОСТИ С ДЕВИАНТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

В статье рассмотрены современные достижения нейронаук, которые имеют значение для изучения личности с девиантным поведением. Раскрыты последние тенденции в исследованиях нейropsychологических механизмов девиантного поведения. Освещены теоретико-методологические подходы к пониманию феномена девиантности с позиции нейropsychологии. Выявлено методологические ограничения традиционных методов исследования, а также предложены способы повышения их валидности. Установлено, что недостаточно изученными в клинической нейropsychологии являются первичные и вторичные компоненты девиантного симптомокомплекса. Проанализированы возможности современных методов исследования личности в привычных для нее условиях бытия. Доказана перспективность применения мобильного нейроинтерфейса для изучения в условиях реального взаимодействия человека с девиантным контекстом.

Ключевые слова: нейropsychология, девиантное поведение, личность, нейроинтерфейс, биометрические исследования.

Стаття надійшла до редколегії 05.04.2018

УДК 316.61

НІГОРА ХАЗРАТОВА

м. Львів

monz_3@ukr.net

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА І ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПОШУК ЕМПІРИЧНИХ ІНДИКАТОРІВ

Статтю присвячено проблемі розмежування і уточнення суті феноменів етнонаціональної і громадянської ідентичності особистості. Етнонаціональна ідентичність розглядається як така, що ґрунтується на біосоціальній (генетичній) основі і тісно пов'язана з територіальною ідентичністю. Громадянська ідентичність представлена як витвір організаційної свідомості і феномен організаційної психології. Відповідно до цього сформульовано емпіричні індикатори етнонаціональної і громадянської ідентичності. Найважливішим показником для діагностики етнонаціональної ідентичності є включеність особистості до етнонаціональної культури, її ціннісно-сміслових і архетипових координат. Водночас для діагностики громадянської ідентичності є важливим встановлення ціннісної, емоційної, когнітивної та поведінкової включеності до організаційного середовища держави.

Ключові слова: етнонаціональна ідентичність, громадянська ідентичність, територіальна ідентичність, культура, організація.

Проблема, яка істотно ускладнює науковцям різних галузей дослідження громадянської і етнонаціональної ідентичності, – це, поперше, невиразне розмежування самих феноменів, що лежать в їх основі; по-друге, деяка плутанина в розумінні самих цих термінів. Ця методологічна проблема закономірно пород-

жує ускладнення емпіричного характеру: складно розмежувати ці явища на рівні повсякденної реальності і, відповідно, об'єктивних даних, які можуть бути отримані в дослідженні. Отже, невідомими є як усвідомлювані, вербальні показники цих ідентичностей (які ми мали б виявляти за допомогою

стандартизованих вербальних методик), так і неусвідомлювані (які можна було б тестувати за допомогою проєктивних методів). У такий ситуації дослідження як громадянської, так і етнонаціональної свідомості та ідентичності зводяться до простої вербальної констатації досліджуваними відповідної приналежності, що істотно редукує і спотворює результати такого роду досліджень.

Так, у світовій політичній психології етнонаціональну і громадянську ідентичність розглядають і як самостійні категорії, і як складові одне одного або інших соціальних ідентичностей особистості. D. Hart, C. Richardson & B. Wilkenfeld громадянську ідентичність «вкладають» в контекст громадянськості і пов'язують з проблемами глобалізації [7]. H. Hansen & V. Nesli включають громадянську ідентичність в ідентичність національну разом з етнічною, і пропонують чотирьох-категоріальну типологію ідентичності, засновану на аутгруповій толерантності та інгруповій приналежності [6].

Порівнюючи громадянську та етнічну ідентичність, дослідники стверджують, що громадянська ідентичність є «ширшою» і дозволяє дистанціюватися людям від «вузької» етнічної ідентичності; натомість інші вважають, що етнічна та громадянська ідентичності є різними аспектами національної ідентичності. J. Pakulski & B. Trante пропонують розглядати громадянську та етнонаціональну ідентичності як основні типи мікросоціальних ідентичностей, які характеризуються силою соціальних включень (сильна vs слабка) і характером об'єктів-референтів таких включень (суспільство vs нації) [8].

В багатьох російських соціально-психологічних дослідженнях громадянську ідентичність пропонують розглядати як аналог етнічної ідентичності, як тотожність особистості статусу громадянина [2]. Поняття державної, громадянської, національної і навіть етнічної ідентичності нерідко використовуються як близькі за змістом, майже синонімічні. Зрозуміло, що з цим складно погодитися; власне такий підхід і спричиняє плутанину термінів і неясність бачення самих феноменів в ході аналізу.

Українські психологи досліджували механізми формування громадянської свідомості,

громадянських якостей особистості (М. Боришевський, В. Васютинський, П. Горностай) [1]; закономірності та механізми становлення громадянськості в юнацькому віці (Л. Снігур) [5]; громадянський розвиток особистості в дорослому віці (О. Лукашевич) [3], психосемантичні особливості громадянської свідомості (Н. Савелюк) [4]. Але розмежування понять і явищ ідентичностей етнонаціональної і громадянської здійснюється різними науковцями по-різному і «по умовчанию», тобто без достатньої експлікації проблеми.

Наслідком окресленої вище ситуації є недостатня достовірність результатів емпіричних досліджень (в чому нерідко звинувачують гуманітарні науки, психологію зокрема).

Тому метою цієї статті є теоретичне розмежування як феноменів громадянської і етнонаціональної ідентичності, так і відповідних понять, а також знаходження їх емпіричних індикаторів у поведінці людей.

Безумовно, це ще не означає створення конкретної методики вимірювання етнонаціональної чи громадянської ідентичності. Але без досягнення вказаної мети емпіричний інструментарій може виявитися таким, що не дає достовірних результатів. Знаходження конкретних поведінкових індикаторів названих вище ідентичностей дало б змогу, в перспективі, не тільки більш диференційованого і точного емпіричного дослідження самих вказаних феноменів, а також встановлення рівня сформованості як громадянської, так і етнонаціональної ідентичності.

Психологічна природа будь-якої соціальної або соціально-політичної ідентичності особистості пов'язана з базовою для людини як соціальної істоти тенденцією самовизначення за рахунок віднесення себе до групи, самоототожнення з нею. Але таке переживання приналежності до групи може мати як природну основу, так і соціокультурну.

Тому перш ніж зіставляти етнонаціональну і громадянську ідентичності, зазначимо, що усі соціально-політичні ідентичності особистості можна умовно поділити на природні (ті, що не залежать від свідомого вибору людини, є «вродженими» і залишаються константними протягом життя особи) і культурні (ті, що є витвором людської культури, а

відповідно, залежать від свідомого вибору, який протягом життя може змінюватися). До перших відносяться, наприклад, етнічна, територіальна ідентичності; до других – громадянська, цивілізаційна. Як бачимо, етнічна і громадянська ідентичності мають принципово різну психологічну природу: етнічна ґрунтується на соціобіологічній основі, громадянська – на організаційній.

Етнічна ідентичність передбачає усвідомлення і переживання людиною своєї тотожності з членом певної етнічної групи внаслідок відповідного етнічного походження. Останнє є вродженим, біологічно запрограмованим фактом. Етнічне походження ґрунтується на генетичній і соціобіологічній спадковості і втілює радше індивідний, психобіологічний аспект – успадкування антропоморфних, соціокультурних і темпераментально-психологічних характеристик, притаманних тим чи іншим етносам. Факт етнічного походження змінити неможливо, хоча можна по-різному ставитися до нього – як позитивно, так і негативно. Відповідно, етнічна ідентичність може бути як позитивною за своїм емоційним забарвленням, так і негативною. Тут так само, як і скрізь, поширені як ін-, так і аутгруповий фаворитизм.

Оскільки етнічне походження встановлюється на основі біологічної спадковості, то слід визнати: усі характеристики (які передбачає етнічна ідентичність) є дійсними лише за умови, що вони успадковані від попередників, які «не виходили за межі» свого етносу як мінімум кілька поколінь (як біологічно – мінімум одружень з репрезентантами інших етносів, так і культурно – мінімум зовнішніх впливів, що могли б істотно змінити звичаї, традиції, культуру етносу). У випадках, коли етноси взаємоінтегровані або асимільовані (наприклад, у межах однієї держави), ми, за логікою, не можемо ідентифікувати ті чи інші риси характеру/темпераменту особистості як вияв у ній особливостей саме цього, а не якогось іншого, етносу.

В епоху глобалізації сучасне людство загалом реалізується не в таких групах, як етноси, тому «чистих» етносів зараз значно менше, ніж, скажімо, століття тому. Урбаністична культура знищує унікальність етносу, йо-

го автентичні традиції та культуру. Процеси неконтрольованих міграцій, інтегруючих і асимілюючих впливів є дуже потужними. Завдяки засобам масової комунікації, сучасним інформаційним мережам уніфікація звичаїв, культур та традицій набирає обертів. Тому в дійсності етнічна ідентичність часто спирається не стільки на автентичну етнічну культуру, скільки на зміст поширеного етнічного стереотипу (автостереотипу). Етностереотип містить перелік властивостей, що приписується етносу, але здебільшого він є свого роду міфом про певний етнос, – міфом, який швидко застаріває. Часто буває так: етностереотип ще існує, а етнокультурні традиції трансформувалися, вписавшись у глобальніші культурні традиції. Відповідно, етнічна ідентичність «в чистому вигляді» існує далеко не у всіх людей; здебільшого вона є елементом національної ідентичності, «знімається» нею в діалектичному розумінні. Не випадково в багатьох психологічних дослідженнях застосовується термін «етнонаціональна ідентичність»; це означає, що етнічна ідентичність є поглинутою ідентичністю національною як спорідненим, але еволюційно вищим утворенням.

Дуже важливими етнічність та етноідентичність залишаються у малих народів та етносів, які не мають власної державності. Оскільки вони живуть серед інших націй, їх етноідентичність часто не збігається з громадянською ідентичністю (наприклад, лакець (представник одного з народів Дагестана) – громадянин Росії).

Так, дуже по-різному переживають свою етнічну ідентичність так звані титульні нації і національні меншини. Для представників титульної нації їхня етнічність зазвичай не дуже важлива (вона асимілюється їхньою національною і громадянською ідентичністю); аналогічно, у них виявляється тенденція нівелювати етнічну належність інших людей. Водночас для представників меншин їхня етнічна ідентичність є, як правило, важливою: вони закономірно сприймаються суспільством по-іншому, ніж титульна нація, внаслідок цього піддаються певній дискримінації. Це цілком природно: навіть в силу поведінкових і зовнішніх відмінностей їм потрібно

більше часу, щоб заслужити довіру оточуючих, а отже – складніше влаштуватися на роботу, зробити кар'єру, встановити контакти тощо. Тому представники титульних націй зазвичай переконані, що «у нас не дуже звертають увагу на те, якої національності людина, а етнічних упереджень немає», а типова позиція представника меншини така: «а ти спробуй презентувати себе євреєм у товаристві, де не люблять євреїв; або кавказцем – там, де не люблять «чорних», тоді й відчуєш, чи є упередження».

Етнічна ідентичність означає не тільки афіліацію до власної етнічної групи, а також специфічні переживання емоційного зв'язку з так званою «малою батьківщиною» (феномен територіальної ідентичності). Особа переживає сильну прив'язаність до території, на якій вона народилася і провела дитинство. При цьому особливого емоційного значення набувають географічні характеристики відповідної місцевості: для когось це безкрайні обрії чи жито, що колоситься; для когось – морські хвилі.

Таким чином, психологічний зріз етнічності (зокрема етнічної ідентичності) передбачає утворення не лише свідомості, а і доволі глибокого, неусвідомлюваного рівня – архетипів, а також мовну ідентичність, включеність до етнічної культури, звичаїв та традицій. При цьому очевидно, що йдеться не про обізнаність з культурою і звичаями, які вже стали історією, а про життя в сучасній етнонаціональній культурі, яка зберегла тяглість традицій, у її смислового і ціннісного контексті.

Тут напрошується заперечення, що в багатьох країнах тяглість традицій перервана різноманітними зовнішніми втручаннями, давня культура втрачена для мас, а сучасні представники етносу чи нації взагалі не є носіями етнічної чи національної культури. Саме тому необхідні тестові методики, які дали б змогу встановити рівень сформованості етнонаціональної ідентичності.

Національна ідентичність відрізняється від етнічної в силу того, що етнос істотно відрізняється від нації. На певному етапі розвитку етносу відбувається його перетворення на націю; цей процес перетворення пов'язаний з

породженням державницьких інтересів та мотивацій і створенням держави як організації, що реалізує національні інтереси як на внутрішньому (усередині суспільства), так і на зовнішньому (міжнародному) рівнях. Якщо інтереси етносу зазвичай мають соціобіологічний характер і зводяться до покращення умов виживання, збереження традицій і захисту від агресивних зовнішніх впливів, то національні інтереси мають яскраво виражений політичний характер. Вони зумовлюють пильну увагу до усіх подій та процесів, що можуть в коротко- або довгочасній перспективі вплинути на розвиток нації та її самореалізацію. А це, у свою чергу, спричинює розсування обріїв, розширення світогляду, появу стратегічного, масштабного мислення; з іншого боку, передбачає націєцентричний ракурс бачення усіх подій та процесів.

Оскільки окрема особа може бути носієм національних інтересів і здатна переживати їх цінність та пріоритетність, національна ідентичність нерідко займає провідне місце у системі ідентичностей (етнічна ідентичність в такому випадку є її «природною», біологічною основою).

Отже, порівняно з громадянською ідентичністю, національна ідентичність ґрунтується на етнічній основі; зв'язок у національній спільноті ґрунтується на етнонаціональній культурі, традиціях, генетично-спільних особливостях, таким чином, національна ідентичність може бути водночас і фундаментально-тяглою, і динамічно-сучасною.

Громадянська ж ідентичність, у свою чергу, ґрунтується більшою мірою на державницьких цінностях і на спільності життєвої долі у межах глобальних організаційних утворень, що є важливим, хоча й поверховішим феноменом. У випадку актуалізованості громадянської ідентичності етно-національний вимір буття людини може певною мірою відходити на другий план.

За радянських часів громадянська ідентичність домінувала, національна – знищувалася, таврувалася. Щодо етнічної ідентичності, то до неї виявлялася певна толерантність: вияви етнічної культури зберігалися в контрольованих формах (наприклад, в межах діяльності народних танцювальних і музичних

ансамблів) і декларативно культивувалися. За роки незалежності радянська громадянська ідентичність поступово зникла (зараз вона існує лише в рудиментарному вигляді), водночас створювалися передумови для домінування етно-національної ідентичності. Зовнішня агресія останніх часів знову актуалізувала громадянську ідентичність: одним з важливих ефектів її актуалізації стало підвищення згуртованості громадян навколо ідеї державності та незалежності.

Громадянська ідентичність передбачає самоототожнення з громадянином держави, з її громадянською спільнотою незалежно від свого етнічного коріння та національного походження. Їх об'єднує те, що об'єднує членів будь-якої організації – спільні організаційні цінності, особливості спільної долі, яка програмується однаковими для всіх вимогами, обмеженнями і можливостями.

Основою переживання громадянської ідентичності є внутрішня співвіднесеність громадянина з державою, свого роду діалог з державою, до якого він час від часу вступає. Ця співвіднесеність є неминучою для кожного громадянина в силу його природної зацікавленості у власній соціальній самореалізації. Остання ж, як правило, відбувається у певних заданих соціумом формах, за певними правилами; вона може насправді відбуватися лише у певному організаційному просторі.

Держава є тією універсальною організацією, що продукує організаційний простір, у якому має розгортатися соціальна самореалізація громадянина. Цей організаційний простір визначається передусім правовим полем, що створюється державою (не лише офіційними правовими нормами, а й також – навіть у більшій мірі – реальною правовою практикою); регламентацією економічної активності, стандартами пересічних фінансових досягнень. Крім того, громадянин систематично контактує з представниками державної влади різних рівнів, що істотно позначається на шляхах і способах реалізації соціальної активності громадянина.

Тому соціальна самореалізація передбачає розуміння явних і неявних правил та цінностей, існуючих у державі – організації суспільства, а також адаптацію до них. Усі вони,

а також утворення аксіологічного простору держави, усвідомлено та неусвідомлено осмилюються громадянами. Спільність громадян, що утворюється внаслідок існування держави, становить собою специфічний консорціум – об'єднання людей внаслідок спільності їхньої життєвої долі в межах однієї глобальної організації. Так, наприклад, громадяни колишнього Радянського Союзу переживали цілком реальну спільність внаслідок спільної долі – однакових проблем, які люди змушені були розв'язувати протягом життя; однакових міфів та ідеологем, носіями яких вони були; однакових (принаймні, близьких) політичних очікувань, сподівань і побоювань внаслідок однакової інформації, яку вони щодня отримували. Тому громадянська ідентичність легко формувалася і у більшості повністю домінувала як над етнічною, так і над національною ідентичністю. (Слід зазначити, що в поліетнічних державах, як правило, етнічна ідентичність вступає у суперечність з ідентичністю громадянською; суперечність знімається завдяки ієрархізації ідентичностей).

Етнічна і територіальна ідентичності як природні, первинні ідентичності можуть знаходитися у деякій суперечності з ідентичностями культурно-політичними, зокрема, з громадянською ідентичністю.

Підсумовуючи наш теоретичний порівняльний аналіз етнонаціональної і громадянської ідентичностей, можемо зазначити такі принципи, на наш погляд, відмінності:

- Етнонаціональна ідентичність спирається на біосоціальне підґрунтя, пов'язане з генетичним корінням нації, що втілюється як у певних антропоморфних характеристиках її представників (біологічний зріз), так і в етнічній культурі та мові (культурний зріз), нарешті в стійких архетипних утвореннях (психологічний зріз). Громадянська ідентичність за своєю суттю не є прив'язаною до біосоціальної основи; вона є утворенням організаційної психіки;
- Етнонаціональна ідентичність передбачає самоототожнення з певною групою (етнічною або національною), сталою і стійкою, організованою чи частково організованою. Громадянська ідентичність передбачає самоототожнення не з групою, а з організацією (себе ототожнюють з громадянином – членом організації),

який має чіткіше визначені роль і статус, права і обов'язки тощо. Ця організація (держава) має визначені цінності та цілі (декларовані моделі розвитку), яким вона підпорядковує спонтанний розвиток суспільства;

- Природа етнонаціональної ідентичності є більш конкретною в силу її прив'язки до групових (етнічних) та територіально-географічних характеристик; природа громадянської ідентичності є більш абстрактною. Держава як організація більшою мірою абстрагована як від конкретного «етнічного субстрату» (представники різних національностей можуть бути громадянами держави, якщо виконують її закони), так і, певною мірою, від території (численні перекроювання державних кордонів не призводять до зникнення держав). Тому громадянська ідентичність має характер більш абстрактний, з дозволу сказати – віртуальний.

Відповідно, відмінними мають бути емпіричні індикатори кожної з двох названих ідентичностей особистості.

Так, індикаторами етнонаціональної ідентичності можуть бути, на нашу думку, такі показники (що могли б утворити шкали):

1. Суб'єктивна значущість власної етнічної чи національної належності, висока позиція цієї ідентичності в суб'єктивній ієрархії інших ідентичностей особистості (серед, зокрема, таких ідентичностей, як регіональна, громадянська, цивілізаційна і т. п.). Відповідно, шкальні значення могли би набувати значень від нульового (байдужість до власної етнонаціональної належності) до дуже високого;
2. Включеність до етнонаціональної культури, до її ціннісно-сміслових і архетипових координат. Вона включає в себе обізнаність з витоками національної культури (як колишньої, так і сучасної), але не зводиться до такої обізнаності. Ця включеність передбачає інтеріоризацію цієї культури, внаслідок чого особистість сприймає світ крізь призму даної культури;
3. Рівень афіліації щодо власної етнонаціональної групи (тут може виявляти себе як ін-, так і аутгруповий фаворитизм);
4. Рівень, у якому особистість переймається національними інтересами і виступає їх носієм.

Відповідно, на нашу думку, індикаторами громадянської ідентичності могли б бути:

1. Визнання власної громадянської ідентичності і її суб'єктивна значущість; висока позиція цієї ідентичності в суб'єктивній ієрархії інших ідентичностей особистості (серед, зокрема, таких ідентичностей, як територіальна, етнонаціональна, регіональна, цивілізаційна і т. п.). Відповідно, шкальні значення могли би набувати значень від нульового (байдужість до власної громадянської належності) до дуже високого;
2. Ціннісна, емоційна, когнітивна та поведінкова включеність до організаційного середовища держави;
3. Рівень афіліації щодо громадянської спільноти (співгромадян); до них як до інгрупи також може бути різне ставлення;
4. Рівень, у якому особистість є носієм громадянських цінностей.

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати наступне: принципи відмінності між етнонаціональною і громадянською ідентичностями полягають в тому, що перша ґрунтується на біосоціальній, генетичній основі (є природною), тоді як друга – на культурно-політичній і організаційній (є витвором культури); етнонаціональна ідентичність має більш конкретний характер, а громадянська – більш абстрактний.

Найважливішим для діагностики етнонаціональної ідентичності є включеність до етнонаціональної культури, її ціннісно-сміслових і архетипових координат. Водночас для діагностики громадянської ідентичності є важливим встановлення ціннісної, емоційної, когнітивної та поведінкової включеності до організаційного середовища держави. Перспективним напрямком подальших розробок даної проблематики є створення відповідних діагностичних методик, спрямованих на встановлення рівня сформованості і особливостей етнонаціональної і громадянської ідентичностей особистості.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Еталонна модель особистості-громадянина / М. Й. Боришевський, М. І. Алексеева, В. В. Антоненко та ін. // Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості: У 2-х т. К., 2001. Т. 1. С. 39–46.
2. Идентичность: социально-психологические и социально-философские аспекты: коллективная монография / К. В. Патырбаева, В. В. Козлов, Е. Ю. Мазур, Г. М. Конобеев, Д. В. Мазур, К. Марицас, М. И. Патырбаева; науч. ред. К. В. Патырбаева; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. Пермь, 2012. 250 с.

3. Лукашевич О. М. Громадянськість як результат громадянського розвитку особистості: психологічний дискурс / О. М. Лукашевич // Проблеми сучасної психології. 2014. Вип. 24. С. 467–476.
4. Савелюк Н. Територіальна прив'язаність як складова громадянської ідентичності особистості: феноменологічний аналіз / Н. Савелюк // Психологія особистості. 2010. № 1. С. 138–144.
5. Снігур Л. А. Психологія становлення громадянськості особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 педагогічна та вікова психологія / Людмила Ана-толіївна Снігур. Київ, 2005. 36 с.
6. Hansen H. E., Hesli, V. L. National identity: Civic, ethnic, hybrid, and atomised individuals. *Europe-Asia Studies*. 2009. 61 (1), p. 1–28.
7. Hart D., Richardson C., Wilkenfeld B. Civic Identity. *Handbook of Identity Theory and Research*. 2011. p. 771–787.
8. Pakulski J., Tranter B. Civic, national and denizen identity in Australia. *Journal of Sociology*, 36 (2). 2000. p. 205–222.

NIGORA KHAZRATOVA

Lviv

ETHNO-NATIONAL AND CIVIC IDENTITIES: SEARCH OF EMPIRICAL INDICATORS

The article is devoted to the problem of delimitation and clarification of the personality's ethno-national and civic identity. An ethno-national identity is considered as based on the biosocial (genetic) basis and linked to the territorial identity. Civic identity is represented as a creation of organizational consciousness and the phenomenon of organizational psychology. Accordingly, empirical indicators of ethno-national and civic identity are formulated. The most important indicator for the diagnostics of an ethno-national identity is an inclusion of a personality in the her ethno-national culture, its value-semantic and archetypal coordinates. At the same time, for the diagnostics of a civic identity it is important to establish the value, emotional, cognitive and behavioral inclusion in the organizational environment of the state.

Key words: ethnic identity, civic identity, territorial identity, culture, organization.

НИГОРА ХАЗРАТОВА

г. Львов

ЭТНОНАЦИОНАЛЬНАЯ И ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТИ: ПОИСК ЭМПИРИЧЕСКИХ ИНДИКАТОРОВ

Статья посвящена проблеме разграничения и уточнения сути феноменов этнонациональной и гражданской идентичности личности. Этнонациональная идентичность рассмотрена как основанная на биосоциальной (генетической) основе и тесно связанная с территориальной идентичностью. Гражданская идентичность представлена как образование организационного сознания и феномен организационной психологии. Соответственно сформулированы эмпирические индикаторы этнонациональной и гражданской идентичности. Важнейшим показателем диагностики этнонациональной идентичности является включенность личности в этнонациональную культуру, ее ценностно-смысловые и архетипические координаты. В то же время для диагностики гражданской идентичности важно установить ценностную, эмоциональную, когнитивную и поведенческую включенность в организационную среду государства.

Ключевые слова: этнонациональная идентичность, гражданская идентичность, территориальная идентичность, культура, организация.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2018